

намскую, мексиканскую, тайскую, филиппинскую, другие кухни. Очень вкусно!

Очень распространена в Америке почасовая система работы и соответственно оплаты труда. Даже библиотекари с которыми мы общались имеют возможность работать благодаря этой системе в различных библиотеках города.

Нужно отдать должное автобусному транспорту и обслуживанию в Америке - четкость маршрутов, пунктуальность отправления и прибытия, доброжелательность и терпеливость водителей. Система "трансфера" дает возможность не платить за вторую поездку, если тебе нужна пересадка или ты в течение 2,5 часов будешь передвигаться на автобусе в пределах города. На работу мы добирались самостоятельно, с некоторыми из нас случались и казусы (в основном из-за незнания языка), над чем мы потом долго смеялись.

Что меня сильно поразило - это

отношение общества и государства к инвалидам! Чувствуется, что они живут полноценной жизнью и ничем не обделены в отличие от наших, которых, практически не видно на улицах города, не говоря о библиотеках, театрах и других культурных местах. В Америке они встречались везде. И со стороны общества и государства сделано все, чтобы они не чувствовали себя ущемленными: в общественном транспорте есть специальные подъемники, просторные лифты и кабины в общественных местах. Правда, для этого в Америке был издан специальный закон, когда после войны во Вьетнаме их оказалось в обществе очень много.

Население штата Миннесота чуть больше населения Молдовы и составляет около 4,6 миллиона человек. На них приходится 2034 библиотек различных типов. Но об этом в следующей главе следующего номера.

(Продолжение следует.)

ARHIVA LITERARĂ

Gimnazist la Chișinău - student extern la universitatea din Harkov

(Continuare din nr.1, 2/ 2003)

Pavel BALMUȘ,

Centrul Național de Hasdeologie

Cu aproape trei decenii în urmă, revista chișinăuiană "NISTRU" insera (în nr. 4, din 1976, pag. 142-144) articolul nostru "O precizare istorico-literară". Era, în fond, rezultatul unei călătorii de studiu-cercetare, în vara lui 1975, a autorului, în calitate de colaborator științific al Muzeului Republican de Literatură "D. Cantemir", la Harkov, Ucraina. Ajuns în orașul, în preajma căruia D. Cantemir se retrăgea (în toamna-iarna anului 1711), cu unii dintre însoțitorii săi, în urma eșecului campaniei de la Prut a lui Petru I al Rusiei, în urbea unde învățase, cu strălucire, între 1829 și 1832, și Al. Hăjdău (1811-1872), dar și fiul acestuia : Thadeu Al. Hăjdău, viitorul B.P. Hasdeu, "... am îndrăznit (relatam, în

pomenita "dare de seamă" de revistă) ... a răscolii prin biblioteca [din sediul central, adăugăm, acum] al Universității de aici, cu un licăr de speranță în gând. Ceea ce am găsit, pînă la urmă, nu poate fi calificat nicidecum drept [mare] "descoperire", deși sentimentul de satisfacție, de "surpriză" nu ne-a lipsit.

În secția Bibliografie și informații a bibliotecii amintite am dat de o broșură, un fel de registru, alături de alte cărțuții asemănătoare, ca titlu și conținut, pentru perioada 1840-1880, cu denumirea (tradusă, acum, din rușește) : "Lista studenților și a celor admiși să asculte cursuri la Universitatea Imperială din Harkov în anul academic 1856-1857". Broșura fusese

întocmită ca atare (adică "încheiată") la 1 noiembrie 1856, avînd în total 31 pagini. La pag. 28 a acesteia, unde începe compartimentul "Celor admiși a asculta lecții" ("Polucivșie dozvolenie slușati lekții"), sub rubrica "Facultatea de drept" ("Po iuridiceskomu fakultetu"), nu ne-a fost greu să-l identificăm (la nr-ul 1, chiar) pe B.P. Hasdeu al nostru (Faddei Ghijdeu).

Nu vom expune întreg conținutul articolului nostru de cîndva, și nici informațiile de ordin biografic, după "rubrici", fixate în dreptul numelui tînărului student basarabean "extern", încă și iun-cher husar, ci vom propune atenției un colaj fotografic (de pe foaia de titlu a "Listei..." precum și de pe pag. 28 a acestei "oficiale" broșuri), imagine ce n-a "încăput" în rev. "NISTRU" din 1976.

Totodată, merită să comentăm, fie și în treacăt, câteva "ecouri", trimiteri la articolul-"comunicare", la doar câțiva ani după apariție. Bunăoară, acum 25 de ani, în 1978, cînd apărea la vechea editură "Literatura artistică" din Chișinău, vol. Izbrannoe (Scrieri alese), de B. P. Hasdeu, ediția fiind pregătită și comentată de N.N. Romanenco, în studiu introductiv "B. P. Hasdeu i rus-skaia literatura" (semnat de același N.N. R.), la pag. 8 se puteau citi următoarele aprecieri și considerații (în traducerea noastră): "...Așa cum s-a stabilit în prezent cu exactitate, de către cercetătorii V. Ciocanu și P. Balmuș, tînărul B. P. Hasdeu n-a terminat, la timpul său, nici gimnaziul din Chișinău, nici universitatea din Harkov ... Cît privește studiile [lui] universitare, precizările necesare [în acest sens] au fost găsite într-o "Listă a studenților și a celor admiși ... la Universitatea Imperială din Harkov în anul academic 1856-1857". La pag. 28 a acestei broșuri, la rubrica "Admiși să asculte cursuri" figurează și numele lui

Thadeu Hăjdău. Urmează un șir de date biografice necunoscute pînă acum, dar foarte importante: "Data intrării la universitate" - 5 oct. 1855; "Confesiunea" - romano-catolică; "Unde și-a făcut studiile anterior" - în pensionul particular din casa părintească (în ru-sește : "V.d[omașnem] rodit [eliskom] ceastnom pansione").

Peste alți cinci ani, adică în urmă cu două decenii, în 1983, își făcea apariția ediția B. P. Hasdeu. Cuvente den bătrîni (tomurile I-III), la Editura Didactică și Pedagogică din București, "Ediție îngrijită, [cu un] studiu introductiv și [cu] note de G. Mihăilă"; din acest studiu introductiv ("Opera lingvistică și filologică a lui B. P. Hasdeu"), care include și compartimentul "Bogdan Petriceicu Hasdeu. Repere biografice: copilăria și tinerețea", inițial publicat, desfășurat, un an mai înainte (în rev. "Viața Românească", nr. 6, din 1982), cu titlul "Date noi despre copilăria și tinerețea lui Bogdan Petriceicu Hasdeu", de la pag. 12 a acestei "Prefete" (în varianta de revistă, pag. 25) desprindem (nu fără intenția de a comenta, în continuare) următorul fragment : "...cum arhiva Universității din Harkov a dispărut în timpul războiului [al doilea mondial?], singura sursă documentară, ... descoperită recent de muzeograful Pavel Balmuș, s-a dovedit a fi broșura "Spisok studentov ..." ... Dar iată (în traducere) datele complete din rubricile broșurii referitoare la tînărul audient (care avea 19 [totuși, 17 și ceva ! - n. n., P. B.] împliniți, la data intrării în facultate) : *Confesiunea - Romano-catolică; Data înscrierii la Universitate - 5 oct. 1855; Starea Socială - Nobil; Întreținerea - Proprie; Studii anterioare - În pensionul particular părintesc.* Din această ultimă "declarație" rezultă fie că, cel puțin, în ultimele luni înaintea înrolării în armată, Hasdeu n-a mai urmat cursurile gimnaziului din Chișinău, pregătindu-se singur, fie că, în orice caz, neterminându-l ..., a preferat să nu-l (sic!) declare, pentru a nu i se cere certificatul de absolvire".

Socotim oportun și de datoria noastră

a interveni (fie și cu întârziere) cu precizările și concretizările de rigoare, pe marginea acestor considerații și considerente, precum și spre a ne face, într-un fel, mea culpa, în sensul că, nereproducând (fotografic) textele din broșura în cauză, am descifrat, primii, indicațiile - "răspunsuri" (parcă la o "anchetă"), ultimul dintre acestea fiind îmbogățit; avem în vedere "răspunsul" la "întrebarea": "Gde prejde obucialsea" ("Unde a învățat anterior" sau cum traduce dl G. Mihăilă: "Studii anterioare"), care este foarte concis și ... abreviat: "V d[ome] rod[itelskom]" (adică: "În casa părintească"), iar noi ne-am "extins" peste "Răspunsul" audientului următor (nr. 2), "Vasili Kocevtov" - "Ceastn[yi] pans[ion].

Așadar, "Lista ..." - "tabel", din care s-au extras toate informațiile referitoare la "audientul" - student extern-luncher husar (în armata țaristă a vremii), înregistrat cu numele firesc (precum era cunoscut și în perioada chișinăuiană): "Faddei Ghijdeu", broșura de la 1856 ne oferă datele fixate, la 5 octombrie 1855, la momentul înscrierii acestuia la Universitatea din Harkov, ca fiind "din nobilii" (răspunzându-se, ca și cum, la rubrica: "Iz kakogo zvania"), cu "întreținere particulară" (ca și toți ceilalți ... audienți "externi") și cu studii făcute "în casa părintească". De altminteri, și această ultimă informație, ca și prima (referitoare la "Confesiune" - "Ispovedanie", drept "romano-catolică"), se află sub semnul convenționalului, al arbitrarului... subiectiv și explicabil, poate.

În articolul nostru de la 1976, scriam, în acest sens: "...am putea pune un semn de întrebare în dreptul abrevierilor "Rim. K." ... însemnând că Thadeu (echivalentul latinesc [deci și romano-catolic]? - ne întrebăm, astăzi, n. n., P. B.] al prenumelui ulterior "Bogdan") Hasdeu prețindea a fi de religie romano-catolică, ceea ce nu corespunde afirmației din actul de botez". Iar G. Mihăilă, într-o notă la pagina citată (mai sus), consideră "Curioasă declarația lui Hasdeu: s-o fi

făcut din spirit de frondă față de biserică oficială din Rusia?".

La rîndul său, dl Ion Opreșan (în cartea d-sale "Romanul vieții lui Bogdan Petriceicu Hasdeu", București, 1990, pag. 136, apoi în monografia-reeditare și întregire a celei dintii: "B. P. Hasdeu sau Setea de absolut. Tumultul și misterul vieții", București, 2001, pag. 122), citind din lucrările de mai sus, precizează că "... actul de botez și de căsătorie și chiar de deces dovedesc că savantul era ortodox".

Revenind, acum, la această "contradicție", "ciudățenie", să ne amintim de "propolonismul" gimnazistului chișinăuian... îndrăgostit de Alina Merjeevski (sau "iubit" de o altă poloneză, Reghina Hodakowski, acesteia, care se numea deja ..., "Raisa Chod...ska", la 1862, dedicându-i și o elegie ... nesinceră, de altfel, "în memorie"), să recitim, în aceleași "Însemnări ale unui iuncher husar" (din 1854-1856), cum se discută, cu ofițerul Antropov, despre "patriotismul moldo-polon" al "ostașului-poet F. Ghijdeu", și vom sesiza mai lesne "subtextul", "motivarea", evident histrionică, a celui ce se înscria ca "audient" la niște cursuri universitare, gîndindu-se, probabil, și la "confesiunea" (presupus "romano-catolică") a multora dintre profesorii de la Harkov. (Nu excludem și nici nu neglijăm, în acest context, cele susținute de către E. Dvoicenco, în 1936, în studiul introductiv la "Începuturile literare ale lui B. P. Hasdeu", sau de către I. C. Chițimia, în paragraful "B. P. Hasdeu" din *Istoria literaturii române*, vol. II, București, 1968 etc., cu privire la "atmosfera polonizantă" de la universitatea harkoviană, dar și cele scrise, cu vehemență și îndirjire, despre această "influență, pretins, poloneză", de către Oleksandr Romaneti, în cartea sa *Djerela braterstva...*, Lwow, 1971.)

Indiscutabil, cînd elucidăm-cercetăm această perioadă din viața și activitatea tînărului B. P. Hasdeu, ar trebui să ne ocupăm cu preponderență de felul în care a învățat el la Universitatea din Harkov (chiar dacă avea frec-

vență liberă, nefiind obligat să susțină examene, "colocvii", seminare etc.), să scoatem în evidență nivelul și popularitatea (sau ... nepopularitatea) unor profesori, ale căror nume fostul "student-audient" le reținuse pentru multă vreme. Cum, însă, astfel de "amintiri" și "referințe" (de ordin biografic, mai ales) marele savant și scriitor-filolog le "comunicase" contemporanilor și celor ce vor scrie despre dînsul, în chiar timpul vieții sale, dorim să atragem atenția asupra unor "profiluri" de acest gen, ca aparținînd, de exemplu, lui Iosif Vulcan ("nănașul literar", de la 1866, al lui M. Eminescu), care tipărit întîi în revista sa "Familia" (în numerele 11 și 12, din aprilie 1868) "biografiile": "Alexandru Petriceicu-Hajdeu" și "Bogdan Petriceicu-Hasdeu", pe care le reproduce și în cartea sa "Panteonul român" (tomul I, Pesta, 1869).

Evident, de aici, dacă nu chiar de la B. P. Hasdeu însuși (posibilul autor al "profilurilor" în cauză) pare a-și transcrie "biografiile" amintite și Vasile Gramen Pop, în cartea sa "Conspect asupra literaturii române și scriitorilor ei", (partea II, București, 1876). Spre deosebire de acest istoric literar "improviat" și... compiler, Iosif Vulcan pare mai atent față de cele comunicate (în scris?) de B. P. Hasdeu, cînd menționează : "...Dreptul și literele le studie, ca și tată-său, la Universitatea din Harkov, cunoscută în toată Rusia prin spiritul său revoluționar, și unde profesorii săi cei mai buni au fost poloni ..." (Cuvîntul "poloni" nu va mai fi preluat nici de către V. Gr. Pop, nici de către Fr. Dame, traducătorul francez al "Istoriei critice a românilor" de B. P. Hasdeu, în 1978).

Primul din această enumerare (urmat de "Alphons Walicki, pentru literatura greacă, Aleksandr Mickiewicz, fratele marelui poet Adam Mickiewicz, pentru dreptul roman etc."), Anton Grigorie Stanislawski (1817-1878?), care preda la universitate "enciclopedia dreptului" (la 1855-1857), pare a-și aminti, vag, ce-i drept, la 1876-1877, de studentul "audient" (și iun-

cher husar) B.P.H. Ne referim la niște rînduri din două scrisori ale lui Jan Ignacy Baudouin de Courtenay (1845-1929), adresate marelui filolog și istoric român : "...Dl. Stanislawski, - scrie acesta la 1 noiembrie 1876, din Kazan, - roagă să Vă mulțumesc pentru salutările Dvs. și Vă prezintă omagiile sale. El își amintește bine de Dvs., ca despre un vechi elev [student] al Universității din Harkov, dar, văzînd fotografia Dvs., nu Vă putea recunoaște. Nu-i nimic de mirare. Timp de 20 de ani se putea obține ușor o altă fizionomie. Cu atît mai mult dacă erați atunci un tînăr de 17 sau 18 ani ...", iar în cea de-a doua scrisoare, de dinainte de 1 mai 1877, nu uită să precizeze: "Prof. Stanislawski Vă mulțumește că V-ați amintit de dînsul și Vă transmite omagiile sale" (citată după: B. P. Hasdeu și contemporanii săi români și străini, vol.1, editura Minerva, București, 1982, pag. 60 și 62).

În sfîrșit, s-ar mai putea cita un fragment, tot de ordin epistolar și provenind din aceeași epocă, din chiar preajma lui B. P. Hasdeu, din partea unor contemporani și... discipoli de ai săi. E vorba de o "relatare" - fragment dintr-o scrisoare a marelui slavist Ioan Bogdan (1864-1919), din 14 mai 1890, din Cracovia, adresată profesorului și filologului român Ioan Bianu (1856-1935), director, la acea vreme, al Bibliotecii Academiei Române : "...Wislocki [Wladyslaw: 1841-1900, bibliograf polon cracovian] e supărat pe D-ta că nu i-ai trimes Psaltirea lui Coresi, la care ți-a ajutat, arătîndu-ți psalmii lui Kochanowski. E curios acest Wislocki. Mi-a arătat masa unde ai lucrat, mi-a arătat locul unde a vorbit cu Hasdeu, zicînd că "a vorbit cu Hasd., așa cum vorbește acum cu mine". După dînsul, Hasdeu e "Polak jak wszyscy Polacy", fiindcă vorbește polonește. De altminterlea s-a interesat și de genealogia lui și a aflat că e polon din Kamienec-Podolsk. Polonii de aici au mania de a face pe toată lumea polonă..." (citată după Scrisori către Ioan Bianu, vol. 1, editura Minerva, București, 1974, pag. 241).